

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF THE SOCIAL STATE: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND INNOVATIVE STRATEGIES

Mukhammadjon Kurontoyevich Isomov

PhD, Associate Professor,

Department of Social Sciences,

Uzbekistan State World Languages University

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: human rights, social and legal state, social justice, welfare state, international experience, digital transformation, innovation.

Received: 13.06.26

Accepted: 14.06.26

Published: 15.06.26

Abstract: This article discusses the protection of human rights in the context of a social state, international experiences, and innovative strategies. The study examines the essence of the social state based on classical and modern scientific approaches. It also highlights the functional role of the state in ensuring human rights. Moreover, the experiences of European, North American, and Asian countries are comparatively analyzed to identify effective strategies for the protection of human rights.

INSON HUQUQLARINI IJTIMOYIY DAVLAT KONTEKSTIDA HIMOYA QILISH: XALQARO TAJRIBA VA INNOVATSION STRATEGIYALAR

Muxammadjon Kurontoyevich Isomov

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Ijtimoiy fanlar kafedrasida PhD dotsent

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Inson huquqlari, ijtimoiy-huquqiy davlat, ijtimoiy adolat, farovonlik davlati, xalqaro tajriba, raqamli transformatsiya, innovatsiya.

Annotatsiya: Ushbu maqolada, inson huquqlarini ijtimoiy davlat kontekstida himoya qilish, xalqaro tajribalar va innovatsion strategiyalar haqida fikr va mulohazalar yuritiladi. Tadqiqotda ijtimoiy davlatning mohiyati klassik va zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida ochib beriladi. Hamda inson huquqlarini ta'minlashda

davlatning funksional roli yoritiladi. Shuningdek, Yevropa, Shimoliy Amerika va Osiyo davlatlari tajribasi qiyosiy tahlil qilinib, inson huquqlarini himoya qilishning samarali strategiyalari aniqlanadi.

ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ИННОВАЦИОННЫЕ СТРАТЕГИИ

Мухаммаджон Куронтоевич Исомов

PhD, доцент

кафедра социальных наук,

Узбекский государственный университет мировых языков

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Права человека, социально-правовое государство, социальная справедливость, государство всеобщего благосостояния, международный опыт, цифровая трансформация, инновации.

Аннотация: В данной статье рассматривается защита прав человека в контексте социального государства, международный опыт и инновационные стратегии. Исследование анализирует сущность социального государства на основе классических и современных научных подходов. Также освещается функциональная роль государства в обеспечении прав человека. Кроме того, проводится сравнительный анализ опыта стран Европы, Северной Америки и Азии с целью выявления эффективных стратегий защиты прав человека.

Kirish. Inson huquqlarini asoslab beruvchi universal tamoyillarni tushunish ularni himoya qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Inson huquqlari har bir inson, uning irqi, jinsi, dini yoki millatidan qat'i nazar, tug'ma qadr-qimmatga ega degan g'oyaga asoslanadi. Inson huquqlarining markazida har bir shaxs shunchaki inson bo'lgani uchun ma'lum huquq va erkinliklarga ega bo'lishi kerakligi haqidagi tushuncha yotadi.

Inson huquqlarining tarixiy rivojlanishi va ularning global miqyosda tan olinishi adolatli va teng huquqli jamiyat barpo etish yo'lida muhim bosqichlardan biri bo'ldi. Asosiy xalqaro shartnomalar va deklaratsiyalar inson huquqlarini himoya qilish tizimini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Ular ijtimoiy adolat va tinchlikni targ'ib qilishda yo'l ko'rsatuvchi va umid manbai sifatida xizmat qiladi.

Tarix davomida inson huquqlarini tan olish va himoya qilish jarayoni rivojlanib bordi. Qadimgi sivilizatsiyalardan tortib zamonaviy jamiyatlarga inson huquqlari tushunchasi madaniy, falsafiy va huquqiy taraqqiyotlar ta'sirida shakllandi. Masalan, qadimgi Yunonistonda tabiiy huquq g'oyasi paydo bo'lib, u ayrim huquqlar barcha insonlarga xos ekanligini ta'kidlagan. Ushbu qarash keyinchalik inson huquqlari haqidagi muhokamalarga asos bo'lib xizmat qilgan va zamonaviy adliya tizimining shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan. Inson huquqlarini himoya qilish masalasi huquq nazariyasi va davlat boshqaruvi tizimining markaziy kategoriyalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda ijtimoiy davlat konsepsiyasi inson huquqlarining keng qamrovli ta'minlanishini nazarda tutuvchi ijtimoiy-huquqiy model sifatida talqin etiladi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, inson huquqlarini ijtimoiy davlat doirasida ta'minlash turli mamlakatlarda turlicha shakllangan bo'lsa-da, umumiy maqsad bir xil - inson sha'ni va erkinliklarini himoya qilishdir. Yevropa davlatlarida, ayniqsa Skandinaviya mamlakatlarida, ijtimoiy davlat konsepsiyasi yuqori darajada rivojlangan bo'lib, bu yerda davlat universal ijtimoiy xizmatlar, kuchli ijtimoiy himoya tizimi va yuqori darajadagi tenglikni ta'minlash orqali inson huquqlarini kafolatlaydi .

Yevropa inson huquqlari tizimi, jumladan sud nazorati mexanizmlari, huquqlarni xalqaro darajada himoya qilishning samarali vositasi sifatida shakllangan. Shimoliy Amerika mamlakatlarida esa inson huquqlarini himoya qilish asosan konstitutsiyaviy normalar va sud tizimi orqali amalga oshiriladi. Bu tizimda shaxs erkinliklari ustuvor ahamiyat kasb etadi va sud hokimiyatining mustaqilligi inson huquqlarining asosiy kafolati hisoblanadi. Osiyo mamlakatlarida esa inson huquqlarini ta'minlash milliy an'analar, iqtisodiy rivojlanish darajasi va siyosiy tizim bilan uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi. Masalan, Yaponiyada ijtimoiy barqarorlik va jamoaviylik tamoyillari ustuvor bo'lsa, Janubiy Koreyada innovatsion rivojlanish va raqamli texnologiyalar muhim o'rin tutadi .

Shu bilan birga, globallashtirish sharoitida inson huquqlarini himoya qilish yangi muammolar bilan to'qnash kelmoqda. Ijtimoiy tengsizlikning ortib borishi, migratsiya jarayonlarining kuchayishi, ekologik inqirozlar va raqamli notenglik kabi omillar ijtimoiy davlatning an'anaviy mexanizmlarini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda. Amartya Sen rivojlanishni inson erkinliklari bilan bog'liq holda talqin qilib, ijtimoiy siyosatning asosiy maqsadi inson imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat ekanligini ta'kidlaydi. Bu esa inson huquqlarini himoya qilishni faqat huquqiy emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bilan bog'liq kompleks jarayon sifatida ko'rib chiqishni taqozo etadi .

Zamonaviy sharoitda inson huquqlarini himoya qilishning innovatsion strategiyalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli davlat konsepsiyasi davlat boshqaruvida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirib, davlat xizmatlarini ko'rsatishda shaffoflik va samaradorlikni oshirmoqda. Elektron hukumat tizimlari orqali fuqarolar davlat xizmatlaridan tez va qulay foydalanish imkoniyatiga ega bo'lmoqda, bu esa ularning huquqlarini amalga oshirish darajasini oshiradi.

Shu bilan birga, sun'iy intellekt texnologiyalarining huquq sohasiga joriy etilishi sud ishlarini ko'rib chiqish jarayonlarini tezlashtirish, huquqbuzarliklarni aniqlash va huquqiy maslahatlar berish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Biroq bu jarayonda shaffoflik, adolat va inson omilini saqlab qolish muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Ijtimoiy innovatsiyalar ham inson huquqlarini ta'minlashda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Inklyuziv ta'lim tizimlari, ijtimoiy himoya dasturlari va zaif qatlamlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan siyosatlar ijtimoiy tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirokini kengaytirish, ochiq muloqot va jamoatchilik nazoratini rivojlantirish ham inson huquqlarini himoya qilishning muhim omillaridan biridir. Xalqaro hamkorlik esa global muammolarni hal etishda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki inson huquqlari universalligi davlatlar o'rtasida hamkorlikni talab etadi.

Ijtimoiy davlat sharoitida inson huquqlarini himoya qilish ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, u huquqiy, ijtimoiy va texnologik omillarning o'zaro uyg'unligini talab etadi. Ilmiy nazariyalar va xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, samarali inson huquqlari tizimi faqatgina qonunlar bilan emas, balki ularni amalda ta'minlovchi mexanizmlar bilan mustahkamlanishi zarur. Zamonaviy innovatsion yondashuvlar esa ushbu jarayonni yangi bosqichga olib chiqib, yanada adolatli va inklyuziv jamiyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kambag'allikni bartaraf etish, to'liq bandlikni ta'minlash hamda inklyuziv fuqarolik uchun sharoit yaratish boshqaruvning muhim maqsadi sifatida e'tirof etiladi. Biroq rivojlanayotgan mamlakatlardagi ijtimoiy ko'rsatkichlar shuni ko'rsatadiki, doimiy kambag'allik, etnik omillar va gender tengsizligi kabi sabablar natijasida yuzaga kelayotgan tafovut va tengsizliklar inklyuziv fuqarolik, iqtisodiy o'sish va rivojlanish imkoniyatlarini cheklamoqda. Hatto rivojlangan mamlakatlarda ham ayrim ijtimoiy qatlamlar kambag'allik, diskriminatsiya va tengsiz sharoitlarga duch kelmoqda.

Ilmiy adabiyotlarda ijtimoiy davlat tushunchasi turli nazariy yondashuvlar orqali izohlanadi. T.H. Marshallning fuqarolik konsepsiyasiga ko'ra, inson huquqlari tarixiy rivojlanish jarayonida fuqarolik, siyosiy va ijtimoiy huquqlarga bo'linadi va aynan ijtimoiy huquqlar bosqichi davlatning ijtimoiy funksiyalarining kengayishiga olib kelgan. G. Esping-Andersen esa ijtimoiy davlatni

liberal, konservativ va sotsial-demokratik modellarga ajratib, har bir modelda ijtimoiy himoya darajasi va davlatning roli turlicha ekanligini asoslab beradi.

Shu bilan birga, J. Rawlsning adolat nazariyasida ijtimoiy tenglik va imkoniyatlar tengligi asosiy tamoyil sifatida ilgari suriladi, bu esa ijtimoiy davlatning normativ asoslarini mustahkamlaydi. Ushbu nazariy qarashlar inson huquqlarini himoya qilishda davlatning faolligi va ijtimoiy siyosatning ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

Aholining barcha qatlamlariga foyda keltiradigan rivojlanish va iqtisodiy o'sish modeliga ehtiyoj, ayniqsa "ish o'rinsiz o'sish" hodisasi va iqtisodiy jihatdan sezilarli yutuqlarga erishgan, o'rta yoki yuqori daromadli mamlakat maqomiga ega bo'lgan davlatlarda ham tengsizlikning ortib borayotgani sharoitida yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda .

Inson huquqlari faollari va olimlari bir necha yillardan buyon xalqaro inson huquqlari normalari va standartlarini milliy rivojlanish siyosati hamda dasturlariga integratsiya qiluvchi inson huquqlariga asoslangan yondashuv iqtisodiy o'sish muvaffaqiyati va tengsizlikni kamaytirish o'rtasidagi ziddiyatga javob berishning muhim strategiyasi ekanini ta'kidlab kelmoqda. Ularning fikricha, aynan ushbu normalar va standartlarning integratsiyasi aholining rivojlanish jarayonida faol ishtirok etishi va ularning imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

So'nggi o'n yilliklarda xalqaro inson huquqlarini amalga oshirish tajribasini tahlil qilish hamda turli mamlakatlar tajribasi inson huquqlariga asoslangan yondashuv inklyuziv rivojlanishga erishishda ma'lum darajada hissa qo'sha olishini ko'rsatadimi yoki yo'qmi, degan masalani o'rganish muhim ahamiyatga ega. Inson huquqlarini himoya qilishning muhim huquqiy mexanizmlaridan biri milliy inson huquqlari institutlarini yaratish hisoblanadi. Ushbu mustaqil organlar mamlakat ichida inson huquqlarini nazorat qilish va targ'ib qilish uchun javobgardir.

Huquqiy mexanizmlardan tashqari, institutlar tuzilmasi inson huquqlarini samarali amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bunday tuzilmalar maxsus sudlar, ombudsman idoralari va inson huquqlari komissiyalarini o'z ichiga oladi. Masalan, xalqaro jinoiy tribunal kabi maxsus sudlar genotsid, urush jinoyatlari va insoniyatga qarshi jinoyatlar kabi og'ir inson huquqlari buzilishlari uchun javobgar shaxslarni sudga tortishda muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro hamkorlik inson huquqlarini himoya qilishni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Xalqaro shartnomalar, konvensiyalar va kelishuvlar orqali mamlakatlar inson huquqlari standartlariga rioya qilishni o'z zimmasiga oladi va global miqyosdagi inson huquqlari muammolarini hal qilishda bir-birlari bilan hamkorlik qiladi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti va mintaqaviy inson huquqlari organlari kabi xalqaro tashkilotlar ushbu standartlarga rioya qilinishini nazorat qiladi hamda muloqot va hamkorlik platformasini taqdim etadi. Mamlakatlar birgalikda

ishlash orqali eng yaxshi tajribalarni bo‘lishishi, bir-birlarining tajribasidan o‘rganishi va tizimli inson huquqlari muammolarini birgalikda hal qilishi mumkin.

Inson huquqlarini himoya qilishni rivojlantirish ko‘p qirrali yondashuvni talab qiladi. Huquqiy va institutlar mexanizmlari, ta’lim va xabardorlikni oshirish, innovatsion yondashuvlar va xalqaro hamkorlik inson huquqlarini targ‘ib qilish va himoya qilishga xizmat qiladi. Inson huquqlari tizimlarini mustahkamlash va hurmat hamda hamdardlik madaniyatini rivojlantirish orqali barcha shaxslarning qadr-qimmati va tengligini ta’minlaydigan dunyoni yaratishimiz mumkin.

Xulosa. Innovatsion yondashuvlar va xalqaro hamkorlik taraqqiyot uchun katalizator vazifasini o‘taydi va qadr-qimmat va tenglikni ta’minlash yo‘lida hech kim ortda qolmasligini kafolatlaydi. Masalan, texnologiya inson huquqlarini targ‘ib qilish va himoya qilishda yangi imkoniyatlar yaratdi. Ijtimoiy tarmoqlar shaxslar o‘z hikoyalarini bo‘lishishi, yordam jalb qilishi va inson huquqlari buzilishlari haqida xabardorlikni oshirishi uchun platforma taqdim etadi. Shuningdek, onlayn platformalar faollar va tashkilotlarga chegaralarni oshib bir-birlari bilan bog‘lanish va hamkorlik qilish imkonini beradi, ularning ta’sirini kuchaytiradi va global birdamlikni rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2023. <https://lex.uz/uz/docs/-6445145>
2. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. – T.: O‘zbekiston, 1996. [https://nrm.uz/contentf?doc=9124_fuqarolik_kodeksi_\(6-12_boblar_81-163-moddalar\)&products=1_zakonodatelstvo_ruz&trr](https://nrm.uz/contentf?doc=9124_fuqarolik_kodeksi_(6-12_boblar_81-163-moddalar)&products=1_zakonodatelstvo_ruz&trr)
3. Javodbek Yoqubov, Ergash Hayitboyev. «Huquqshunoslik». «Yangi asr avlodi». 2006-yil 236 bet.
4. Marshall, T. H. Citizenship and Social Class. Cambridge: Cambridge University Press. 1965. 402 p.
5. United Nations. Universal Declaration of Human Rights. Paris: United Nations. 1948. 153 p.
6. United Nations. International Covenant on Civil and Political Rights. New York: United Nations. 1966. 174p.
7. Alston, P., Goodman, R. International Human Rights. 3rd Edition. Oxford: Oxford University Press. 2013. 288 p.